

Nadesłano: 10.05.2019
Zaakceptowano: 12.09.2019

Sugerowane cytowanie: Barnaś-Baran E. (2019). *Działalność dobroczynna Józefa Teodora Głębockiego (1806-1886) i zaangażowanie w upowszechnianie idei tworzenia ochron dla dzieci w Krakowie*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 14, nr 3(53), s. 75-86.
DOI: 10.35765/eetp.2019.1453.05

Ewa Barnaś-Baran

ORCID: 0000-0001-8084-6150
Uniwersytet Rzeszowski

Działalność dobroczynna Józefa Teodora Głębockiego (1806-1886) i zaangażowanie w upowszechnianie idei tworzenia ochron dla dzieci w Krakowie

Józef Teodor Głębocki's Charity Work (1806-1886) and Involvement in Promoting the Idea of Creating Children's Protection in Cracow

SŁOWA KLUCZOWE

Józef Teodor Głębocki, ochronki, dobroczynność, towarzystwo dobroczynne, opieka nad małym dzieckiem

ABSTRAKT

Przedmiotem badań niniejszego artykułu była działalność dobroczynna Józefa Teodora Głębockiego w wieku XIX w Krakowie. Szczególną uwagę zwrócono na jego zaangażowanie w upowszechnianie zakładania instytucji dla małych dzieci nazywanych ochronami. Stanowiły one znaczący element w budowaniu systemu opieki nad małym dzieckiem i rozwoju pedagogiki przedszkolnej. Celem artykułu było ukazanie działalności J.T. Głębockiego w stowarzyszeniach dobroczynnych oraz jego dorobku literackiego służącego m.in. propagowaniu potrzeby objęcia opieką dzieci rodziców zajętych wielogodzinną pracą zarobkową w mieście. Zastosowano w nim analizę dokumentów źródłowych, których podstawę stanowiły materiały zgromadzone w Archiwum Narodowym w Krakowie. Ustalono, że Głębocki był członkiem znaczących towarzystw dobroczynnych, w tym Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego, Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, Komitetu Ochron dla małych dzieci. Jego działalność na rzecz ubogich dorosłych i dzieci, opracowania poświęcone dobroczynności upowszechniały taką formę opieki.

KEYWORDS ABSTRACT

Józef Teodor
Głębocki, shelters,
charity, charities,
caring for a young
child

The subject of this article was the charity activity of Józef Teodor Głębocki in the 19th century in Cracow. Special attention was paid to his involvement in promoting the establishment of institutions for small children called shelters. They were a significant element in building a system of care for small children and the development of preschool pedagogy. The aim of the article was to show the activity of J.T. Głębocki in charity associations and his literary output serving, among others, to promote the need of caring for the children of parents engaged in many hours of paid work in the city. It uses an analysis of source documents based on materials collected in the National Archives in Cracow. It was established that Głębocki was a member of significant charity societies, including the Archbrotherhood of Mercy and the Pious Bank, the Cracow Charitable Society, and the Committee for the Protection of young children. His work on behalf of poor adults and children and studies on charity contributed to the popularization of charitable care.

Wprowadzenie

Na ziemiach polskich w XIX w. konieczne do rozwiązania stawały się nasilające się problemy społeczne, utrudniające funkcjonowanie pojedynczych ludzi oraz całych rodzin. W Galicji, podobnie jak w innych zaborach, postępujące zubożenie, a także będący jego konsekwencją rozwój żebractwa, zachowania potępiane prawnie i moralnie, zaburzały prawidłowe relacje, generowały zjawiska tak niekorzystne, jak prostytucja, porzucanie dzieci. Wpływały one negatywnie na życie rodzinne, powodując zaniedbywanie opieki nad osobami starymi, chorymi, niezdolnymi do wykonywania pracy. Zwiększała się grupa małych dzieci potrzebujących czasowej opieki podczas nieobecności rodziców zajętych pracą zarobkową. W Europie już w XVIII w. poszukiwano rozwiązania tej kwestii. W Anglii, Francji, Szkocji, we Włoszech tworzono instytucje zajmujące się dziećmi w czasie pracy rodziców (Orgelbrand 1865: 693). Taką inicjatywę podjęto również na ziemiach polskich w XIX w. Pierwsze ochronki zakładano w Warszawie, następnie w kolejnych miastach (Orgelbrand 1865: 694; 1901: 19). Stanowiły one istotne wsparcie ekonomiczne w społeczeństwie, umożliwiając, jak zaznaczył Adam Goltz, intensywniejszą pracę rodzicom na wsiach i w miastach (Goltz 1861: 4). W poszukiwanie właściwego rozwiązania problemu opieki nad ubogim, małym dzieckiem w XIX w. na ziemiach polskich, w czasowym zastępstwie pracujących rodziców, angażowali się przedstawiciele zarówno środowisk świeckich, jak i osoby duchowne. W drugiej połowie XIX w., w związku z uzyskaniem przez Galicję przywilejów autonomicznych, zwiększyły się tam możliwości tworzenia stowarzyszeń

niosących pomoc potrzebującym dorosłym i dzieciom. Jak zaznaczyła Anna Haratyk, sam cesarz Franciszek Józef zwracał dużą uwagę na potrzebę zapewnienia opieki najmniejszym dzieciom (Haratyk 2007: 134). Dobroczynicy starali się zainteresować i pozyskać do współpracy jak największą liczbę osób, upowszechniali zamierzenia dobroczynne, pisali o podejmowanych działaniach, zapraszając do wspierania tworzonej ochrony i do powoływania towarzystw dobroczynnych, umożliwiających zakładanie instytucji czasowej opieki nad małym dzieckiem. Wyjaśniano, że ważne było zaangażowanie się w pomoc dobroczynną, nawet jeżeli miało ono przynieść tylko złagodzenie losów dzieci, a nie rozwiązanie problemu (Kamiński 1870: 123). Jak wynika z zamieszczanych informacji w *Szematyzmach Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim* (dalej *Szematyzm*), pierwsze doświadczenia powoływania ochrony w Galicji dotyczyły największych jej miast, tj. Lwowa i Krakowa w latach 40. XIX w. (*Szematyzm* 1888: 595). Za ich przykładem w kolejnych latach zawiązywano stowarzyszenia prowadzące zakłady lub gromadzące środki na ich otwarcie w mniejszych miastach. W 1854 r. powstała Ochronka dla ubogich dzieci w Nowym Sączu, w latach 60. XIX w. utworzono Fundację ochronkową w Bolechowie (*Szematyzm* 1875: 615), w 1868 r. została otwarta Ochronka małych dzieci w Wieliczce, utrzymywana przez gminę Wieliczki (*Szematyzm* 1870: 635). Pod koniec lat 60. utworzono Ochronkę dla małych dzieci pod nazwą św. Jadwigi w Przemyśle (*Szematyzm* 1872: 559). W 1872 r. powstały Ochronki w Bochni, Samborze (*Szematyzm* 1875: 615, 617), utworzono również Fundację ochronki i sierot miasta Rzeszowa (*Szematyzm* 1890: 697)¹. Tworzone w XIX w. ochronki stały się ważnym elementem opieki przedszkolnej w kolejnych latach.

W artykule przedstawiono działalność dobroczynną Józefa Teodora Głębockiego, ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania w upowszechnianie idei opieki w ochronkach w XIX w. w Krakowie. Udział w pracach cenionych wówczas stowarzyszeń dobroczynnych, zwłaszcza Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego, Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, Komitetu Ochron dla małych dzieci, podkreślanie wartości ich działań na łamach publikacji jego autorstwa, pomagało w popularyzowaniu dobroczynnej opieki, mogło być czynnikiem zachęcającym do włączenia się w pomoc potrzebującym dzieciom i dorosłym. Obecnie z książek, broszur, artykułów jego autorstwa nadal korzystają osoby badające dzieje opieki nad dorosłymi i dziećmi, zwłaszcza na terenie Krakowa w XIX w.

Kwerendą objęto rękopisy, źródła drukowane, opracowania zgromadzone w Archiwum Narodowym w Krakowie. Część z nich stanowi spuściznę Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności (dalej KTD), przechowywaną w zbiorach Archiwum

¹ W nazwach instytucji, stowarzyszeń zachowano oryginalną pisownię, nie zmieniając formy zapisu i wielkości liter w przywoływanych materiałach źródłowych.

Narodowego w Krakowie w Zespole 547. Uzupełniające znaczenie miały materiały sprawozdawcze od roku 1870 do 1900 zamieszczone w *Szematyzmach Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim*. Dokumentowały one powstające w Galicji zakłady opiekuńcze, stowarzyszenia i ochronki, zawierały nazwiska zaangażowanych w ich działalność osób (Barnaś-Baran 2012: 425). Zgromadzono je w Muzeum Okręgowym w Rzeszowie. Postawą źródłową były materiały rękopiśmienne ukazujące pierwsze inicjatywy świeckie powołania ochron w Krakowie, działalność dobroczynną Józefa Teodora Głębockiego, współpracę z krakowskimi instytucjami dobroczynnymi w XIX w. Analizą objęto również źródła drukowane, opracowania i dorobek literacki Głębockiego w zakresie dobroczynności, upowszechniania ochronek, a także materiały ukazujące społeczny odbiór tego apelu w formie zakładania w Galicji jednych z pierwszych komitetów i stowarzyszeń wspomagających ich powstanie i funkcjonowanie. Znaczenie dla ukazania rozwoju opieki nad dzieckiem w Galicji oraz udziału w tym dziele osób świeckich miały współczesne opracowania Anny Haratyk oraz Andrzeja Meissnera (Haratyk 2007; Meissner 2002). Zaangażowanie członków Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności w powołanie ochron w Warszawie przedstawione zostało przez Hannę Markiewiczową (Markiewiczowa 2002), istotne były ustalenia odnoszące się do podstaw teoretycznych rozwijającej się pedagogiki przedszkolnej w XIX i na początku XX w., zwłaszcza jej świeckich przedstawicieli, zaprezentowane przez Krzysztofa Jakubiaka (Jakubiak 2015).

Udział Józefa Teodora Głębockiego w przygotowaniach do powołania ochron dla dzieci w Krakowie w XIX w. oraz organizowaniu pomocy dobroczynnej dorosłym i dzieciom

W Galicji osoby świeckie zaangażowane w pierwszej połowie XIX w. w organizację pomocy ludziom ubogim, chorym i starym często stawały przed koniecznością zaopiekowania się również dziećmi. Po raz pierwszy kwestia założenia „domów ochrony dla małych dzieci” przedstawiona została 31 grudnia 1843 r. przez prezesa KTD biskupa Ludwika Łętowskiego oraz Głębockiego (*Pamiętnik* 1868: 89). Opracowano projekt ochronki, jej statut, powołano tzw. Wydział Szósty wchodzący w struktury KTD, ale dalsze prace zostały wstrzymane ze względu na problemy lokalowe spowodowane zajęciem przez wojska austriackie Domu Schronienia KTD usytuowanego na Wawelu (Barnaś-Baran 2017: 7-23). Sytuacja ta spowodowała, że dalszą inicjatywę utworzenia ochron dla dzieci na terenie Krakowa przejęło prywatne, świeckie stowarzyszenie, celowo powołane do realizacji tego zadania. W jego skład wchodził również Głębocki.

Głębocki już od najmłodszych lat brał aktywny udział w walce o odzyskanie niepodległości. Urodził się 10 marca 1806 r. w Bolesławiu, w województwie krakowskim,

zmarł w Chrzanowie 22 lutego 1886 r. (Pachoński 1959-1960: 108). Był synem Stanisława i Justyny Lubicz-Głębockiej. Ukończył Gimnazjum św. Anny w Krakowie w 1822 r. oraz Wydział Filozoficzny UJ. W 1828 r. wstąpił jako ochotnik do 1 kompanii pozycyjnej artylerii pieszej w Koziennicach. Po roku został skierowany do Szkoły Zimowej (podchorążych) w Warszawie. Brał udział w powstaniu listopadowym, 5 października 1831 r. zwolnił się z wojska i po kilku miesiącach tułaczki dotarł na początku 1832 r. do Krakowa. Od 3 maja 1833 r., dzięki staraniom prezesa Senatu Kaspra Wielogłowskiego, pracował jako archiwista w Wydziale Spraw Wewnętrznych Senatu. W związku z zamordowaniem pod miastem w styczniu 1836 r. rosyjskiego szpiega nastąpiła bezpośrednia reakcja mocarstw zaborczych. W dniu 9 lutego rezydenci zażądali wydalenia z Krakowa, w ciągu ośmiu dni, wszystkich zaangażowanych w powstanie listopadowe, a znaleźli tam schronienie, uciekając przez represjami (Bieniarzówna 1985: 84). Głębocki, skazany zaocznie na śmierć, miał być wydany Rosji. Senat, stając w jego obronie, nie wyraził zgody na jego wydanie, ale zmuszony był zwolnić go z posady archiwisty (Pachoński 1959-1960: 109). Brak stałej pracy i zarobków powodował częste kłopoty finansowe, nie zawsze dające się rozwiązać dorywczym zatrudnieniem. W 1842 r. ożenił się z Esterą hrabiną Szembek z Zawady, był ojcem trzech synów. Po śmierci jego ciało zostało przewiezione z Chrzanowa do Krakowa i złożone we wspólnym grobie weteranów powstania listopadowego (Pachoński 1950-1960: 110). W Krakowie przebywał do 1881 r., niemal 50 lat angażując się działalność dobroczynną. Po przeniesieniu się do syna Władysława, mieszkającego w Chrzanowie, kontynuował pracę naukową, pisząc nadal rozprawy poświęcone tematyce powstania listopadowego oraz dziejów wojskowości.

J.T. Głębocki w dwa lata po przybyciu do Krakowa, tj. w 1834 r., został członkiem Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. Włączył się w prace Towarzystwa, które powstało w 1816 r. i było jednym z najstarszych świeckich towarzystw dobroczynnych na ziemiach polskich, opiekując się ludźmi starymi, chorymi i kalekami oraz sierotami. W dniu 29 marca 1840 r. wniósł projekt usprawnienia działalności zakładu Towarzystwa, w październiku tego roku wnioskował o zatrudnienie ubogich w zakładzie stosownie do ich sił i wieku (*Pamiętnik* 1868: 84, 87). Właściwe działanie KTD zapewniał podział obowiązków pomiędzy pięć wydziałów, stanowiących jego organa wykonawcze: Spisu, Skarbowy, Ekonomiczny, Prawny oraz Zdrowia (*Statut* 1839: 16). Pracami każdego wydziału kierowało trzech radców, a wykazy ich nazwisk zamieszczane były w sprawozdaniach zarządu KTD, stanowiących część wydawanych w poszczególnych latach „Rocznikach Krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności”. Po rezygnacji w 1840 r. Kaspra Bieleckiego został wybrany radcą w Wydziale Spisu (*Rocznik XIII* 1842: 38). Wydział ten zajmował się przyjmowaniem ubogich do zakładu Towarzystwa, gromadzeniem i wydawaniem niezbędnej dokumentacji ubogiego, przedstawianiem zarządowi KTD kwestii opiekuńczych i dyscyplinarnych

podopiecznych, a także czuwaniem nad wychowaniem sierot mieszkających w zakładzie Towarzystwa (*Statut* 1839: 18-20, 35-36). W 1850 r. jego nazwisko wymienione było wśród radców Wydziału Gospodarczego (*Rocznik XXXII* 1950: 35).

Na początku lat 50. XIX w. wchodził w skład zarządu KTD, czyli Rady Ogólnej KTD, pełniąc funkcję wiceprezesa (*Rocznik XXXV* 1854: 48). Rada Ogólna, zgodnie z obowiązującymi zapisami statutu z 1839 r., składała się z prezesa, czterech wiceprezesów, 15 radców i 15 dam Towarzystwa, ojców i matek opiekujących się poszczególnymi salami ubogich, a także czterech tzw. urzędników płatnych (kasjera, sekretarza, prowizora, lekarza). W 1860 r. został sekretarzem KTD, w ramach przyjętych obowiązków do 1874 r. troszczył się o kancelarię, prowadził księgę protokołów w czasie zebrań Rady Ogólnej, odpowiadał za archiwum KTD oraz jego pieczęć (*Statut* 1839: 27-28; *Statut* 1867: 23; *Rocznik XLII* 1861: 31). Pełnił także funkcję opiekuna sali ubogich w Domu Schronienia KTD. Od 1838 r. był członkiem Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego (*Książka pamiątkowa* 1884: 314).

Podczas sprawowania przez Głębockiego funkcji sekretarza Towarzystwa zakwestionowana została jego uczciwość (*Siódmy tom* 1870, k. 558, 559). Oskarżenie sformułowane w listopadzie 1874 r. dotyczyło składek, które wpłacała na jego ręce jedna z dam Towarzystwa Dobroczynności, pani Wilkoszewska. Okazało się, że przekazywane mu pieniądze od roku 1868 nie wpłynęły do kasy Towarzystwa. Łącznie było to 154 złr. Kolejnymi decyzjami Rady Ogólnej został zawieszony w 1874 r. w pełnieniu obowiązków sekretarza, zobowiązany do zwrócenia wszystkich dokumentów KTD. Po przyznaniu się do popełnionego czynu poproszony został o zwrot pieniędzy, jak również złożenie deklaracji pisemnej, iż w jego posiadaniu nie było już żadnych funduszy należących do KTD. Zgłoszony został także wniosek o wykreślenie Głębockiego z listy członków KTD oraz pozbawienie go funkcji opiekuna sali ubogich. Z protokołu posiedzenia odbytego 27 grudnia 1874 r. wynikało, że przedłożony został przez niego rachunek poświadczający wpłatę na tzw. fundusz żelazny części zaległych pieniędzy, część kwoty natomiast miała być wpłacona do kasy KTD (*Siódmy tom* 1870: 563, 566, 592, 594). Niewątpliwie sytuacja ta rzuciła negatywne światło na dotychczasową jego działalność, pokazała też, że dobroczyńcy byli i nadal są zagrożeni niewłaściwymi decyzjami.

Zaangażowany w propagowanie opieki w ochronach nad małymi dziećmi wszedł w skład pierwszego Komitetu Domów Ochrony, w którym funkcje opiekuna głównego i opiekunki głównej pełnili Wincenty Wolff i hrabina Anna Moszyńska. Do tego grona należeli również Ferdynand Kojasiewicz, Józef Muczkowski, Karol Kremer, Franciszek Paszkowski, Franciszek Walter, wspierały jego działalność Hieronimowa Kochanowska, Leonowa Bochenkowa, Pelagia Russanowska, Antoniowa Höltzłowa, Teodora Czermińska, Anna Popiel. W latach 80. oraz 90. XIX w. opiekunem głównym był ks. biskup Albin Dunajewski, opiekunką główną hrabina Helena Małachowska

(*Szematyzm* 1881: 612). Komitet wyznaczył sobie jako cel wychowanie moralne ubogich warstw społeczeństwa, zwłaszcza dzieci, a dążył do jego realizacji poprzez tworzenie ochronek dla dzieci. Zakładano, że instytucje te miały chronić dzieci przed negatywnym wpływem środowiska, zastępując w opiece rodziców. Uważano, że niewłaściwa opieka, lub jej zupełne pozbawienie, były skutkiem braku moralności rodziców, niedbałości dorosłych lub braku czasu wynikającego z konieczności wielogodzinnej pracy zarobkowej (Kopff 1847: 4). Planowano zrealizować zadanie poprzez nauczanie małych dzieci podstaw religii, moralności, obyczajów i posłuszeństwa, rozbudzanie zamiłowania do pracy. Kształcenie pojęć poprzez dostarczanie pierwszych, potrzebnych wiadomości miało budować podstawy do dalszej nauki. Opiekunowie mieli wychowywać dzieci tak, jak robiliby to „rozsądni i obyczajni rodzice”, poprzez rozmowę, zabawę, ćwiczenia fizyczne (Kopff 1847: 4). Jak już wspomniano, działania Komitetu starał się wspierać swoją pracą Głębocki (Kopff 1847: 14; *Rocznik LIII* 1871: 25). Po kilkunastu latach działalności Komitet Ochron, do którego nadal należał Głębocki, propagując ideę ochronek, prosił o dalszą współpracę tych, którzy już wspomagali zakładanie ochronek, starano się zachęcić również nowe osoby, które „w sercu mają miłość a w chęciach gotowość do wszystkiego, co zmierza ku powszechnemu dobru” (*Szesnaste sprawozdanie* 1864: 2). W 1884 r. utrzymywano 470 dzieci w czterech ochronach, jedna była pod nadzorem siostr felicjanek, a trzy siostr miłosierdzia (*Szematyzm* 1884: 597).

Aktywność dobroczynna Głębockiego objęła również w latach 1846-1850 wspieranie działalności kilku stowarzyszeń, których był członkiem, tj. Komitetu Żywienia Ubogich Miasta, Komitetu Wsparcia Rodaków Przybyłych z Emigracji, Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego (*Rocznik XLV* 1863: 22).

Literacka działalność Głębockiego służąca upowszechnianiu idei opieki dobroczynnej

W „Roczniku Towarzystwa Dobroczynności z lat 1840-1841” J.T. Głębocki umieścił opracowaną przez siebie rozprawę o domach schronienia dla dzieci (Głębocki 1842: 3-36). Odwołał się do doświadczeń Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, przedstawił urządzenie wewnętrznego porządku i karności oddziału moralnie zaniedbanych dzieci przy domu przytułku i pracy w Warszawie oraz organizację szóstego wydziału tegoż Towarzystwa Dobroczynności, czyli wydziału ochrony dla małych dzieci (Głębocki 1842: 19). W jego opinii zaprezentowane rozwiązania mogły być przeniesione na grunt krakowski. W rozprawie zamieścił również wskazówki, gdzie można przeczytać o podobnych, europejskich instytucjach dla dzieci. Uważał, że inicjatywy Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności mogły służyć jako wzór

dla mieszkańców Krakowa do podjęcia działania i pomocy ubogim dzieciom w tym mieście. Próbował dotrzeć do serc wszystkich, komu dobro cierpiącej ludzkości nie było obojętne, a miał możliwość dobroczyńców „wspierać zasiłkiem, radą, wpływami, każdy czem kto może” (Głębocki 1842: 36).

Jak wynika z analizy materiałów archiwalnych, przygotowano projekt urządzenia Domu Ochrony dla małych dzieci w Krakowie. Opatrzony został datą 5 stycznia 1844 r. i podpisany przez Franciszka Ciesielskiego oraz Józefa Głębockiego (*Akta 1844-1848*, s. nlb). Odwołano się w nim do wzorców ochroniek utworzonych przez Jana Svobodę w Pradze, ochron w Warszawie Teofila Nowosielskiego, ochron wiedeńskich prowadzonych przez Leopolda Chimaniego. Zakładano w nim, że bazę finansową ochron krakowskich miały stanowić ofiary mieszkańców miasta. Wyszczególniono tam również zadania mającego powstać Wydziału Ochron dla dzieci przy KTD oraz osób odpowiedzialnych za opiekę nad dziećmi. Przełożony ochrony wraz z żoną nie mieli nauczać dzieci, ale pożytecznie zagospodarować ich czas, wpajać zasady wiary oraz dbać o rozwój moralny. W projekcie zaznaczono, że przełożony ochronki powinien się zapoznać i kierować wskazówkami zamieszczonymi w publikacjach Klementyny Tańskiej Hoffmanowej, pomocne w pracy z dziećmi miały być bajki Stanisława Jachowicza. Zaplanowano, że dzieci poza wychowaniem moralnym, opieką oraz elementarnymi wiadomościami i umiejętnościami miały otrzymywać ciepły posiłek i inne produkty, które przekazywać mieli dobroczyńcy lub zamożniejsi rodzice. Do ochrony dzieci powinny przychodzić odpowiednio ubrane, uczesane i umyte. Ich strój mógł być skromny, ale czysty. Zaznaczano, że chore dzieci nie powinny przychodzić do Domu Ochrony, a Wydział powinien wysyłać im do nich lekarza, którego zadaniem było zbadanie i pomoc dziecku.

Dziełem poświęconym popularyzacji idei opieki nad ubogimi były wydane w 1852 r. *Zakłady ku ulżeniu cierpieniom bliźnich* (Kraków 1852). Głębocki, pisząc o zakładach dobroczynnych w Krakowie, w części poświęconej tworzeniu ochron podkreślał, jak ważną rolę w kształtowaniu człowieka odgrywała nauka moralności. Przypominał, że wychowanie rozpoczynało się dużo wcześniej niż w ławie szkolnej. W jego opinii wychowanie w ochronkach powinno poprzedzać naukę w szkołach. Wspominał o zakładanych w XVIII w. tzw. szkołach zabawy dla dzieci we Włoszech, Holandii, Szwajcarii. Uważał, że właściwszym wzorem dla tworzonych ochron w Galicji miały być ochrony angielskie, które tworzone były w Anglii już w latach 20. XIX w. (Głębocki 1852: 188). Osoby szukające wytycznych do pracy z dziećmi odsyłał do przewodnika po ochronach L. Chimaniego z Wiednia. Podkreślił, że ważne wskazówki dla organizacji opieki i wychowania zawarte zostały również w dziele Jana Svobody, które z języka czeskiego przetłumaczył w 1840 r. Teofil Nowosielski (Głębocki 1852: 189-190). Czytelnicy mogli się dowiedzieć z publikacji Głębockiego, jakie podjęto dotychczas działania w Krakowie w celu założenia ochronki oraz jaki był ich

efekt. Podał, że w pierwszej połowie XIX w. zainteresowane utworzeniem ochronki były władze naukowe, działania podjęło KTD, do utworzenia ochron dążyło również prywatne stowarzyszenie. Przedstawiając stan funkcjonowania ochron w Krakowie na początku lat 50. XIX w., dodał tzw. dowody historyczne na ich istnienie, czyli statut z 1847 r., instrukcje dla przełożonych ochron, przykładowy rozkład zajęć oraz plan żywienia dzieci (Głębocki 1852: 210-223).

W latach 60. XIX w. jako członek i sekretarz KTD przygotował, a następnie zamieścił w pamiętniku Towarzystwa liczne informacje o jego dokonaniach, kronikę wydarzeń od 1816 r., opis jubileuszu w 1866 r., opis zasług jednych z pierwszych założycieli KTD: ordynata Stanisława Mieroszowskiego i hrabiego Stanisława Wodzickiego, jak również rys działalności szpitali krakowskich od średniowiecza do początku XIX w. (*Pamiętnik...* 1868: 17, 71, 127, 147, 185). Materiały te zostały także wydane w formie osobnych broszur, pod jego nazwiskiem. W trzechsetletnią rocznicę powstania Arcybractwa Miłosierdzia wydał kilkustronicową broszurę pt. *Pamiętnik jubileuszowy Arcybractwa Miłosierdzia*, podkreślając zasługi tegoż towarzystwa dla niesienia pomocy ludziom ubogim (Głębocki 1884: 1-8). Opracowywał także materiały, w których opisywał dokonania zasłużonych dla rozwoju opieki nad dziećmi i dorosłymi postaci. Pisząc o życiu Mikołaja Tyrchowskiego, podkreślił jego poświęcenie dla pracy pedagogicznej oraz na rzecz ubogich (*Rocznik XLV* 1863: 6,10). Wspominając dokonania dra Ignacego Szulca, napisał, że z jego inicjatywy powstała ozdobna księga zasłużonych członków KTD, zaznaczył, że uzupełniał on brakujące nekrologi w księdze wspomnień Arcybractwa Miłosierdzia i czuwał nad jej prowadzeniem, a w miejscowości Zielonki wspomagał ubogich mieszkańców wsi, lecząc ich (*Rocznik XLIX* 1867: 9). Głębocki uważał, że należało przypominać czyny i osiągnięcia zmarłych dobroczyńców, ponieważ czynność ta dodawała energii do dalszej pracy (*Rocznik XLIX* 1867: 11).

Zakończenie

Dzieje organizowania instytucjonalnego wsparcia dorosłym i dzieciom pokazują, że pozytywne skutki przynosiło wzajemne wspieranie się, współdziałanie czynnika świeckiego i kościelnego. Praktykowane w Europie rozwiązania w zakresie organizowania opieki nad kilkuletnimi dziećmi tych rodziców, którzy nie mogli jej sprawować z powodu intensywnej pracy zarobkowej, przenoszone były i dostosowywane w XIX w. do warunków panujących na ziemiach polskich. Wzorem innych państw, a także miast polskich, rozpoczęto w Krakowie w latach 40. XIX w. prace nad utworzeniem ochron dla małych dzieci, czynnie brał w nich udział Józef Teodor Głębocki. Starał się przybliżyć ich działalność szerszemu gronu, co miało znaczenie dla upowszechnienia idei

opieki ochraniarskiej w połowie XIX w. Jako patriota czynnie włączył się w ruch powstańczy, a kontynuacją jego pracy na rzecz ojczyzny było zaangażowanie w pomoc innym ludziom, zwłaszcza najmłodszym członkom społeczeństwa. Popularyzując rozwiązania opiekuńcze w Krakowie, zachęcał i mobilizował mieszkańców innych galicyjskich miejscowości do naśladowania wypracowanych wzorców. Pod koniec XIX w. ochronki zakładane były już nie tylko w większych miejscowościach, ich liczba zwiększała się, na początku XX w. powstawały w małych miasteczkach i na wsiach (Bołdyrew 2016: 275, 276). Można przyjąć, że pewną rolę w upowszechnieniu zakładania ochronek dla dzieci w XIX w., zwłaszcza wśród przedstawicieli świeckiej części społeczeństwa, odegrał dorobek literacki i praktyczna działalność Głębockiego. Propagowana m.in. przez niego idea zakładania ochronek ewoluowała, doskonalono działalność istniejących od XIX w. placówek i stały się one istotnym elementem w rozwoju opieki przedszkolnej.

Bibliografia

Źródła

rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Akta dotyczące założenia domu ochrony małych dzieci pod opieką Towarzystwa Dobroczynności od początku roku 1844 po koniec roku 1848, sygn. 547/ 215.

Projekt urządzenia Domu Ochrony dla małych dzieci w Krakowie z 5 I 1844 r. podpisany przez Franciszka Ciesielskiego i Józefa Głębockiego, s. nlb.

Siódmy tom protokołu Rady Ogólnej Towarzystwa Dobroczynności w Krakowie od dnia 18 maja 1870 rozpoczęty (do 1875), sygn. 547/17.

Drukowane

Rocznik XXIII Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa w połączeniu lat 1840 i 1841 (1842), Kraków: w drukarni Stanisława Gieszkowskiego.

Rocznik XXXII Towarzystwa Dobroczynności miasta Krakowa z roku 1850 (1851), Kraków: czcionkami drukarni „Czasu”.

Rocznik XXXV Towarzystwa Dobroczynności miasta Krakowa z roku 1853 (1854), Kraków: czcionkami drukarni „Czasu”.

Rocznik XLII Towarzystwa Dobroczynności miasta Krakowa z roku 1860 (1861), Kraków: czcionkami drukarni „Czasu”.

Rocznik XLV Towarzystwa Dobroczynności miasta Krakowa z roku 1863 (1864), Życiorys ś. P. Tyrchowskiego Mikołaja wysłużonego prorektora Liceum św. Anny, prezydującego w Wydziale Spisu Tow. Dobr. skreślił i odczytał na posiedzeniu Rady Ogólnej

- dnia 17 kwietnia 1864 r., Kraków: w drukarni Franciszka Ksawerego Pobudkiewicza, s. 3-10.
- Rocznik XLIX TD miasta Krakowa z roku 1867* (1868), Życiorys ś.p. dra Szulca Ignacego radcy Wydziału Skarbowego skreślił i odczytał na posiedzeniu Rady Ogólnej w dniu 17 lipca 1867 r. Józef Głębocki sekretarz TD, Kraków: w drukarni „Czasu” W. Kirchmayera, s. 3-11.
- Rocznik LIII Towarzystwa Dobroczynności miasta Krakowa z roku 1871* (1872), Kraków: czcionkami drukarni „Czasu”.
- Statut urządzający Towarzystwo Dobroczynności w Krakowie* (1839), Kraków: drukiem d. E. Friedleina, sygn. 547/20.
- Statut urządzający Towarzystwo Dobroczynności w Krakowie* (1867), Kraków: w drukarni „Czasu” Kirchmayera, sygn. 547/20.
- Szesnaste sprawozdanie Komitetu Ochron dla małych dzieci w Krakowie z roku 1863* (1864), Kraków: w drukarni „Czasu” W. Kirchmayera, s. 1-31.

Opracowania

- Barnaś-Baran E. (2012). *Dobroczynność i filantropia w społecznościach wielokulturowej Galicji*, [w:] K. Szmyd, E. Barnaś-Baran, E. Dolata, A. Śniegulska (red.), *Mysł i praktyka edukacyjna w obliczu zmian cywilizacyjnych*, t. 1, Rzeszów: Wydawnictwo UR, s. 420-442.
- Barnaś-Baran E. (2017). *Inicjatywa założenia ochron dla dzieci w Krakowie w pierwszej połowie XIX w.*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 37, s. 7-23.
- Bieniarzówna J., Małecki J.M. (1985). *Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1796-1918*, t. 3, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bołdyrew A. (2016). *Źródła do badań nad ochronkami jako instytucjami opiekuńczo-wychowawczymi w Królestwie Polskim w XIX i na początku XX wieku*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 19, s. 271-289.
- Encyklopedia Powszechna* (1865), red. S. Orgelbrand, t. 19, Warszawa: nakład, druk i własność S. Orgelbranda, s. 693-695.
- Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami* (1901), red. S. Orgelbrand, t. 11, Warszawa: w odlewni czcionek i drukarni S. Orgelbranda i synów, s. 19.
- Głębocki J.T. (1842). *O domach schronienia dla dzieci, Rocznik XXIII Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa w połączeniu lat 1840 i 1841*, Kraków: w drukarni Stanisława Gieszkowskiego, s. 3-36.
- Głębocki J.T. (1852). *Zakłady ku ulżeniu bliźnich obecnie w Krakowie istniejące. Z krótką wzmianką o dawniejszych, a dziś nie istniejących instytucjach tego rodzaju*, Kraków: czcionkami drukarni „Czasu”.
- Głębocki J.T. (1884). *Pamiętnik jubileuszowy Arcybractwa Miłosierdzia*, Kraków: druk Antoniego Koziańskiego, s. 1-8.
- Goltz A. (1860). *Ochronki wiejskie*, Warszawa: nakład i druk J. Psurski.
- Haratyk A. (2007). *Udział społeczeństwa galicyjskiego w opiece nad dziećmi ubogimi i osieroconymi (1867-1914)*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

- Jakubiak K. (2015). *Początki polskiej pedagogiki przedszkolnej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, nr 4, s. 109-118.
- Kamiński J.M. (1870). *O prostytucji*, Warszawa: skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa.
- Kopff W. (1847). *Urządzenie domów ochrony dla małych dzieci w Krakowie*, Kraków: w drukarni Stanisława Gieszkowskiego.
- Książka pamiątkowa Arcybractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego w Krakowie od roku 1584 do 1884 skreślona w roku jubileuszowym* (1884), Kraków: w drukarni „Czasu” Franciszka Kluczyckiego i sp.
- Markiewiczowa H. (2002). *Działalność opiekuńczo-wychowawcza Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności 1814-1914*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Meissner A. (red.) (2002). *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 16, *Opieka nad dzieckiem w Galicji*, Rzeszów: Wydawnictwo UR.
- Pachoński J. (1959-1960). *Głębocki Józef Teodor, pseudonim Doliwa (1806-1886)*, [w:] K. Lepszy i in. (red.), *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 108-110.
- Pamiętnik Towarzystwa Dobroczynności Krakowskiego wydany z powodu obchodzonego w d. 24 i 25 czerwca 1866 r. pięćdziesiąt-letniego jubileuszu wskrzeszenia w roku 1816 tegoż Towarzystwa* (1868), Kraków: w drukarni „Czasu” W. Kirchmayera.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z wielkim księstwem krakowskim na rok 1870* (1870), Lwów: z c. k. galicyjskiej drukarni rządowej.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z wielkim księstwem krakowskim na rok 1872* (1872), Lwów: z drukarni E. Winiarza.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z wielkim księstwem krakowskim na rok 1875* (1875), Lwów: z drukarni A.J. Rogosza.
- Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z wielkim księstwem krakowskim na rok 1881, 1884, 1888, 1890* (1881, 1884, 1888, 1890), Lwów: z drukarni Władysława Łozińskiego.

ADRES DO KORESPONDENCJI

dr Ewa Barnaś-Baran
 Uniwersytet Rzeszowski
 Instytut Pedagogiki
 Katedra Historii i Teorii Wychowania
 e-mail: ewa.bb@ur.edu.pl